STD 2020 ARALIK - SAYFA 697-717

e-ISSN 2149 - 6595

Kocaeli Bölgesi Kültürel ve Endüstriyel Mirası Geliştirme Proje Önerileri

Dr. Öğr. Üyesi Oylum Tunçelli
Dr. Öğr. Üyesi Uftade Muşkara
Dr. K. Taha Hülagü

Makale Geliş Tarihi: 18.06.2020
Yayına Kabul Tarihi: 13.09.2020

Özet

Sanayi devriminde itibaren yüksek güçlü makinalar ile geliştirilen üretimler, zaman içerisinde değişen teknoloji ile günümüzde yaşamlarını sürdürememişler ve kapatılarak âtıl duruma gelmişlerdir. Zamanında ülke sanayiinde çok önemli bir yeri olmuş olan bu üretim merkezlerinin belgelendirilerek, kültür mirası ve endüstriyel dönüşüm projeleri ile kent belleğine ve kültür yaşamına kazandırılması büyük önem taşımaktadır.
Kocaeli bölgesi, Türkiye'nin önemli endüstriyel alanlarından biridir. Türkiye'nin en büyük endüstriyel dönüşüm projesi ile hayata geçirilen SEKA Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi, kültürel miras ve endüstriyel dönüşüm kavramları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışma kapsamında, bu yapıya ilişkin kültür mirası oluşturma süreçlerinde yapılan uygulamalar ve etkinlikler tek bir çalışma altında toplanmıştır. Bu çerçevede SEKA Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi'nin tarihsel süreçteki kimlik değişimi değerlendirilerek sürdürülebilir koruma iş planları üzerine öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimler: *Endüstriyel Dönüşüm, SEKA Kâğıt Müzesi, Kocaeli Bilim Merkezi, Kültürel Miras, Müzecilik.*

THE PROJECT PROPOSALS FOR CULTURAL AND INDUSTRIAL HERITAGE DEVELOPMENT IN KOCAELİ REGION

Abstract

The production dynamics that depended on high-powered machines in era of industrial revolution have not been able to survive because of technological developments. Many factories have been closed and now become idle. It is important to document these production centers, which had a very important role in the history of industrialization of a country. Accordingly, we should consider them as crucial ingredients of the collective memory. Therefore, the industrial areas should gain a new meaning in the cultural life with the cultural heritage and industrial transformation projects.
Kocaeli region has always been one of Turkey's most important industrial bases. Seka Paper Museum and Science Center, the Turkey's largest industrial heritage transformation project, is accepted within the scope of industrial heritage studies. In this study, we aim to collect various activities held by the Museum and the Science Center. Considering the area as an active cultural place we have also recommended further applications for sustainable heritage management.

Keywords: *Industrial Transformation, SEKA Paper Museum, Kocaeli Science Center, Cultural Heritage, Museology*

Dr. Öğr. Üyesi Oylum Tunçelli. Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ.U. MYO, Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Bölümü, Kocaeli. E-posta: oylum.tuncelli@hotmail.com ORCID: 0000-0002-0790-7655
Dr. Öğr. Üyesi Uftade Muşkara. Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Taşınabilir Kül. Varl. Koruma Onarım Bölümü, Kocaeli. E-posta: uftadem@gmail.com ORCID: 0000-0002-4709-8821
Dr. K. Taha Hülagü. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Müzeler Şube Müdürü, Kocaeli. E-posta: kemaltahahulagu@kocaeli.bel.tr ORCID: 0000-0002-9422-6929

Giriş

Sanayi Devrimi, Rönesans ve Reform hareketleri sonrası oluşan özgür düşünce ortamının ortaya çıkardığı teknik ve bilimsel alandaki gelişmelerin sonlarında 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kömürün kullanılmaya başlamasından sonra büyük fabrikaların ortaya çıkışı Sanayi Devrimi'nin ilk aşamasıdır. Kömür, buhar ve demirin birlikte kullanımıyla "demiryolu çağı" başlamış, trenler ortaya çıkmış, demiryolu sayesinde çok uzaklara taşınabilen mallar ve kömür, sanayi devriminin yayılmasına yol açmıştır. 18. yüzyılda Avrupa'da başlayan üretim dönemi, ülkelerin hem ekonomik hem sosyal hayatlarında büyük bir değişime neden olmuştur. Sanayileşme sebebi ile kırsal yaşam alanlarında gelişen iş gücü kaybı insanların nüfus yoğunluğunu fabrikaların kurulduğu kentlere yönlendirmiş ve böylece kentsel nüfusun daha yoğun olduğu dönem başlamıştır.

Baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojinin öncülük ettiği gelişim süreci hem küresel anlamda dünya ekonomisinde hem de ulusal ekonomilerde yapısal değişmeleri ortaya çıkarmıştır.

Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devrimi dünyanın her bir ülkesinde fiziki ve sosyal dinamiklerine göre birbirinden farklı şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de yeni kurulduğu dönemde ekonomik bağımsızlığını sağlayabilmek için sanayi alanında yatırım yapmayı planlamıştır. Bu doğrultuda hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı çerçevesinde belirlenen öncelikli alanlar arasında kâğıt ve selüloz üretimi de gelmektedir. Böylelikle kurulan ve uzun yıllar ülke ekonomisine katkıda bulunan İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası, eğitim alanındaki faaliyetlerinin yanı sıra sosyal ve kültürel alanda şehir yaşamında öncülük etmiş ve kent belleğinde önemli izler bırakmıştır.

20. yüzyılın ilk yarısında, yaygınlaşan yenilikler ile gelişen teknoloji, son 25 yılda bilgi işlem hızının çarpıcı ölçülerde artması ve dünyada "bilişim" adında ayrı bir bilim-disiplin ve iktisadi faaliyet alanı yaratmıştır. Bu değişimler doğrultusunda üretimler niteliklerini değiştirmiş, ağır sanayi fabrikaları işlevlerini yitirmeye başlamıştır. Avrupa'da birçok ülkede yaşanan ekonomi ve üretimdeki dönüşüm süreci ülkemizde İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası'nda da etkisini göstermiştir (Muşkara ve Tunçelli, 2019). Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 14.09.1998 tarih ve 1998/71 sayılı kararı ile SEKA İzmit işletmesinin kapatılması kararı verilmiş, 10 Mart 2005 tarihinde yapılan protokol ile çalışanları ve tüm varlıklarıyla beraber Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. (Cengizkan, 2006: 9-12) Bu devirle birlikte kamu yararına ve kamu belleğine katkı sağlamak amacıyla endüstriyel miras kapsamında değerlendirilen alan büyük bir proje kapsamında Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Araştırmada, Türkiye'nin en önemli endüstriyel dönüşüm projesi olarak SEKA Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi başlığı altında üretilen ve toplumsal katkısı olan çalışmalar incelenmiş, günümüz yaşam koşullarında bir endüstri mirası olarak bilimsel, kültürel ve sanatsal alanda işlevini aktif olarak sürdürebileceği proje önerileri geliştirilmiştir.

Kocaeli Seka Kağıt Fabrikası'ndan Endüstriyel Dönüşüm Projesine; Seka Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi

Ülkemiz coğrafyasında kâğıt üretimi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ithal edilerek karşılanmıştır. 1920'li yılların sonundan itibaren dışa bağımlılığı ortadan kaldırarak yerli kâğıt üretim fikri gelişmeye başlamış ve bu doğrultuda incelemeler yapılmıştır. İktisat Vekaleti tarafında en hızlı şekilde ülkede üretim gücünün ve yerli üretim mallarının tüketiminin arttırılmasına yönelik bir sanayi programının hazırlanmasına karar verilmiştir (Dölen, 2015: 329).

> Devlet tarafından sanayileşmeyi hedefleyen Birinci Sanayi Planı'nda selüloz ve kâğıt fabrikası kurulumu için çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar kapsamında yapılan etütlerde Kocaeli şehri öne çıkmıştır. Osmanlı döneminden itibaren jeopolitik konumu itibariyle önemli olan Kocaeli tersane, liman ve demiryolu ile çeşitli ulaşım ağları üzerinde bulunmaktadır. Özellikle İstanbul'a yakınlığıyla Anadolu'dan İstanbul'a sevk edilen mamullerin transferini kolaylaştırmaktadır. İzmit Kâğıt Fabrikası adı ile kurulan fabrika zaman içinde büyüyerek ikinci, üçüncü ve dördüncü fabrikalarını da kurmuş birden fazla fabrikanın kurulmasıyla ismi selüloz ve kâğıdın ilk kelimelerinden oluşan SEKA (Selüloz ve Kâğıt Fabrikası) olarak değiştirilmiştir. (Hülagü, 2019: 103-104)

Sümerbank müessesesi, kâğıt fabrikası kurma görevini Fransa ile Almanya'nın değişik kâğıt fabrikalarında çalışarak deneyim kazanan kimyager ve mühendis Mehmet Ali Kâğıtçı'ya vermiştir. SEKA Kâğıt Fabrikası'nın 14 Ağustos 1934'te Başbakan İsmet İnönü tarafından temeli atılmış, 6 Kasım 1936 tarihinde de fabrika faaliyete geçmiştir. 1955 yılında yürürlüğe giren, Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmesi Kanunu ile SEKA kurulmuş, uzun yıllar faaliyet gösterdikten sonra 1998 tarihinde İzmit işletmesinin kapatılmasına ve arazisinin sosyal yaşam alanlarına dönüştürülerek Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devri kabul edilmiştir.

SEKA işletmesinin lokasyon olarak İzmit'te kurulmasının en önemli sebebi bölgenin coğrafik özelliklerinin fabrikanın gereksinimlerini tam olarak karşılayabilmesi ve üretilen maddenin pazarı olan İstanbul'a çok yakın olmasıdır. İşletmenin yeri amacıyla yapılan bu seçim ile sadece SEKA işletmesini karlı çıkmamıştır. Küçük ölçekli bir kent olan İzmit'te fabrikanın kurulması

ve üretime başlaması ile büyük değişimler yaşanmıştır. Kent, ülke nüfusundaki ortalama artış rakamının iki katında bir oran ile büyümüş ve SEKA, İzmit kentinin sosyal yaşam gelişimini belirleyen en önemli işletme haline gelmiştir. Kocaeli şehrinde bir istihdam kaynağı olarak varlığını sürdüren işletme aynı zamanda güçlü bir sosyal yaşam kaynağı olmuştur. Sinema, tiyatro, radyo, yazlık tesisleri ve spor kulüpleri ile ortak yaşam alanlarında etkin rol üstlenen SEKA işletmesi kent kimliği için günümüzde halen devam etmekte olan önemli bir aidiyet kavramı yaratmıştır.

SEKA Kâğıt Fabrikası, endüstriyel mirasın korunması projelerinde sürdürülebilirlik kriterleri arasında belirtilen bütüncül yaklaşım ve yerel paydaşların katılımının sağlanabilmesi açısından gerekli olan tüm özelliklere sahiptir. Dönüşüm projesi kapsamında ana fikir, SEKA Fabrikası'nın yer aldığı bölgenin kamusal işlevlerle yeniden kurgulanarak kent ve kentliyle güçlü bağların kurulması ve bölge boyunca yeşil sürekliliğin sağlanmasıdır. SEKA Kent Parkı olarak yürütülen proje üç etap olarak kurgulanmıştır. İlk etap 2007 yılında tamamlanmış ve sahil kesiminde bulunan liman bölgesi kamusal işleve sahip ve körfez boyunca yeşil alan sürekliliğini sağlama amacına yönelik olarak çok amaçlı parka dönüştürülmüştür (Oğuz, Saygı ve Akpınar 2010: 161).

İkinci etap, 1. Kâğıt Fabrikası'nın yeniden şekillendirilerek dönüştürülmesine yöneliktir. Fabrika binasından kalan yapının mimari özelliklerinin endüstriyel mirasa ait izlerini korunması hedeflenmiştir. Süreç içerisinde müze alanı ve bilim merkezi olarak düzenlenecek alanda eğitim ve kültür amaçlı kullanılacak alanlar belirlenerek 2009 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yürütücülüğünde KA.BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme Mimarlık bünyesinde 1. Kâğıt Fabrikası'nın koruma onarım ve yeniden işlevlendirme projesi çalışmaları başlatılmıştır (Muşkara ve Tunçelli 2019: 251). SEKA Kâğıt Müzesi olarak kullanılan alanda, kapatılma kararının ardından neredeyse 10 yıl sonra geçekleştirilen projede yapının içinde sergilenecek durumda kalan tüm unsurlar korunmuş, fabrika kurucusu, üretimleri, çalışanları ve sosyal yaşam belgeleri fotoğraf, görüntülü ses kayıtları ve projeksiyonlar ile müze gezi güzergahı boyunca ziyaretçilere sunulmuştur. TÜBİTAK ortaklığı ile geliştirilen Bilim Merkezi'nde klasik müze kavramının aksine ziyaretçilere aktif şekilde gezebilecekleri, dokunabilecekleri, deneyebilecekleri sergiler ve dinamik ortamlar sunulmuştur (Görsel 1-2). Ortalama olarak 250 deney düzeneği ve özel tasarım galerilerin yanı sıra bilimsel çalışmaların yapıldığı atölyeler, bilimsel gösteri ve söyleşilerin yapıldığı sahneler, sergi alanları, kütüphane, araştırma ofisleri, bilim kafe yer almaktadır.

Görsel 1. "Görsel algı deney düzeneği" Kocaeli Bilim Merkezi

Görsel 2. "Makine salonu" SEKA Kâğıt Müzesi

Endüstriyel Kültür Mirası Olarak Bilinirliği ve Kent Belleğini Geliştirme Çalışmaları

Dönüşüm projesi kapsamında, SEKA kompleksi ziyaret alanlarının yanı sıra bir dokümantasyon merkezi de oluşturulmuştur. Burada SEKA'da bulunan belgelerle birlikte İzmit SEKA Kâğıt Fabrikası'na ait görsel ve yazılı belgeler toplanmakta ve dijital ortamda kayıt edilmektedir. Arşiv araştırmacıların kullanıma açıktır ve bugüne kadar 1000'den fazla araştırmacıya kaynak sağlanmıştır. Ulusal ve uluslararası toplantılarda SEKA dönüşüm projesinin önemi anlatılmıştır. Bu çalışmalar arasında SEKA Kâğıt Fabrikası'nın Kocaeli

Bilim Merkezi ve Kâğıt Müzesi'ne dönüşümünü değerlendiren Çakır ve Gönül'ün 2015 yılında mekânsal bellek göstergeleri üzerinden yaptıkları inceleme çalışmasında, SEKA Kâğıt Fabrikası'nın, Kâğıt Müzesi ve Bilim Merkezi'ne dönüşümü projesi ile mimari kimliğin, özgünlüğün, estetik ve anı değerlerinin korunarak Müze'de mekânsal bellek sürekliliğinin sağladığı belirtilmiştir.

Pek çok kültürel ve bilimsel organizasyonda kurumsal ve bireysel çalışmalara konu olan SEKA, Bilim Merkezi ve Kâğıt Müzesi bünyesinde, yöneticileri tarafından da pek çok ulusal ve uluslararası organizasyonda etkinlik gerçekleştirmektedir:

• Türkiye'de bilim ve teknolojiyi yaygınlaştırmak ve geliştirmek amacıyla Türkiye Bilim ve Teknoloji Merkezleri (TÜBİTEM) tarafından düzenlenen Uluslararası Bilim Merkezleri Sempozyumlarına katılım sağlanmış ve Dr. Kemal Taha Hülagü'nün sunumunda bilim merkezlerinde sürdürülebilirlik kapsamında Kocaeli örneği değerlendirilmiş, bilim merkezleri ve okul dışı öğrenme konusunda bilgi paylaşımında bulunmuştur. Ayrıca Mart 2021'de yapılacak TÜBİTEM Sempozyumu'nun bir sonraki ev sahibi olarak Kocaeli Bilim Merkezi olarak belirlenmiştir.

• HERITAGE İSTANBUL Restorasyon, Arkeoloji ve Müzecilik Teknolojileri Fuarı ve Konferansı'nda atölye ve panel etkinlikleri ile kamuya açık uluslararası organizasyonlarda da varlığını sürdürmekte ve bilinirliğini arttırmaktadır.

• Hollanda'da 2014 yılında, İtalya'da 2015 yılında, Viyana'da 2016, Portekiz'de 2017, İsviçre'de 2018 yılında düzenlenen ve dünyanın önde gelen bilim merkezleri ile müze temsilcilerinin katıldığı Avrupa Bilim Merkezleri ve Müzeleri Birliği (ECSİTE) konferanslarına Kocaeli Bilim Merkezi'ni temsilen Dr. Kemal Taha Hülagü ve ekibi katılarak bilim merkezi ve müzelerin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalar, workshoplar ve sunumlar gerçekleştirmiştir.

• NAMES (Kuzey Afrika ve Ortadoğu Bilim Merkezleri Birliği) ve TÜBİTAK ortaklığıyla 2014 yılında gerçekleştirilen sempozyumda, Kocaeli Bilim Merkezi'ni temsilen Dr. Kemal Taha Hülagü ''Bilim Merkezlerinde Öğrenim Programlarının Eve Taşınması, Evde Bilim İle Öğrenme'' kapsamında sunum yapmıştır.

• Amerika New York Ulusal Doğa Tarihi Müzesi, NASA Goddard Uzay ve Havacılık Merkezi, Amerikan Ulusal Havacılık Müzesi ziyaret edilmiş ve iş birliği kapsamında bilgi ve deneyim alışverişi sağlanmıştır.

Bu tür ulusal ve uluslararası etkinlikler, endüstriyel miras alanının ve dönüşüm projesinin tanıtımı ve sürdürülebilir miras yönetimi açısından önem taşımaktadır.

2010 yılında ziyarete açıldıktan sonra, kentin kültür ve sanat hayatına katkı sağlamak amacıyla farkı yaş gruplarına yönelik birçok etkinlik düzenlenmiş, çevre üniversiteler ile özellikle eğitim alanında katkı sağlamaya yönelik ortaklıklar yapılmıştır. Kocaeli Bilim Merkezi ve SEKA Kâğıt Müzesi, kurumsal mekanlarında geliştirdikleri eğitim ve atölye çalışmaları ile ziyaretçilerine deneyimler yaşatmaya devam etmektedir. Bilim merkezi çatısında Sanayi 4.0 Mucit Dünyası ve Robotik Kodlama eğitimleri verilmekte, gökyüzü gözlem geceleri ve Robotics Turnuvası gibi etkinlikler ile tasarım proje yarışmaları gibi organizasyonlar yapılmaktadır. Kâğıt Müzesi, açtığı kâğıt hamuru, ahşap, origami, kirigami, keçe atölyeleri ile köy okulları için geliştirilen proje kapsamında yaptıkları etkinlikler ile kentin kültür ve eğitim alanına katkı sunmaya devam etmektedir.

Kocaeli Bilim Merkezi ve SEKA Kâğıt Müzesi kamusal alan tanımı dışında SEKA park ile bütünleşik yaşayan mekanlar olarak ziyaretçi sürekliliğini sağlamayı başarmaktadır. Bahsedildiği şekilde köy okulları projesi bilim merkezi ve müzenin etkileşimli olarak hareket kabiliyetini ve erişim kapsamını güncellemektedir.

Seka Kağıt Müzesi Sanat Projeleri

Bilim Merkezi ve müze alanları endüstriyel dönüşüm projesinde kültürel alan olarak tasarlanan geçici sergi salonu güncel ve geleneksel sanat üretimlerine ev sahipliği yaparak kentin kültür hayatına katkıda bulunmaya devam etmektedir. Geçici sergi salonunda sergilenen eserler ve uluslararası fuarlarda üretilen atölye çalışmaları çıktıları ile ziyaretçilerine sanat nesneleri ile karşılaşabilme fırsatı yaratmaları açısından oldukça önemlidir. Endüstriyel dönüşüm mekanı olarak disiplinler arası akademik araştırmalara konu olan, TÜBİTAK projeleri ile eğitim, kültür, bilim ve tarih alanında katkı vermeye devam eden eski SEKA Kağıt Fabrikası, sanatsal üretimlerin sergilenme mekânı olarak da çağdaş bir alan olarak varlığını sürdürmektedir.

Kâğıt Müzesi içerisinde bulunan geçici sergi salonu çağdaş bir sergileme alanı yaratarak pek çok kişisel ve karma sergiye ev sahipliliği yapmıştır. Sergi salonun içinde yer alan sahne kısmı sergi ile eşzamanlı performans gösterilerinin de gerçekleştirilmesine imkân sağlamaktadır. Fotoğraf, grafik, seramik, sahne tasarımı, heykel, resim ve geleneksel el sanatları gibi farklı disiplinden sanatçılar ve akademisyenler atölye çalışmaları ile ziyaretçiler için etkileşimli sanat eğitimleri yapmaktadır. Müze içi sergi salonunda ve gezici eğitim atölyesi çalışmaları ile pek çok alanda gerçekleştirilen ürünler

SEKA kültür mirası ruhundan beslenerek günümüz çağdaş yöntemlerinin birlikte kullanımı ile ortaya çıkartılarak değer kazanmaktadır. Müze içerisinde sergilenen eserlerden bazıları SEKA Kâğıt Müzesi ziyaretçi salonlarına, Bilim Merkezi ve müze karşılama salonuna yerleştirilmiştir. Bu eserler ileride oluşturulabilecek olan "SEKA sanat koleksiyonuna" doğru geliştirilebilir. Günümüzde pek çok çağdaş ve geleneksel müzenin içinde var olan sanat koleksiyonları, müzelerin gücünü ve işlevini arttırarak onların kültür miras değer faktörlerini geliştirmiş, kültürel aidiyet ve bellek kavramlarının güçlendirerek yerlerini sağlamlaştırmıştır.

Düzenlenen iki sanatsal çalışma, mimari fotoğraf sergisi ile kâğıt üretimi ve fotoğraf baskısı atölye çalışması bu tür dinamik etkinlikler için örnek oluşturmaktadır.

Bir Kent Bir Mekân; Fotoğraf Sergisi

Görsel 3. SEKA Kâğıt Müzesi, mimari fotoğraf sergisi, "Bir Kent Bir Mekân"

Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin gerçekleştirdiği protokol çatısı altında üretilen SEKA Kâğıt Müzesi Mimari Fotoğraf sergisinde SEKA Kâğıt Fabrikası, geçmişte kuruluş aşamasında tercih edilme sebebini oluşturan lojistik önceliklerini içeren deniz, kent merkezi ve kentin görsel imgeleri ile bir arada sunulmuştur (Görsel 3-4). Fotoğraflar, müze içi gezi salonlarını, kentsel bellek ve bilgilendirme niteliği taşıyan sergileme alanlarını ve müze dönüşüm projesi kapsamında geliştirilmiş mimari formaların yorumlarını içermektedir. Bu projede üretilen fotoğraflar 12-26 Aralık 2017 tarihinde Kâğıt Müzesi'nde sergilenmiştir. Sergiden sonra müze içerisinde kalıcı eser olarak alınarak müze seyir nesnesine dönüştürülmüştür. Bu hali ile SEKA Kâğıt Müzesi sergileme alanları, endüstriyel dönüşüm projesinin belgeleri olma özelliğinden çıkartılarak çağdaş müzeciliğin bir göstergesi olan güncel eser sergilemesini de içinde barındırdığı mekanlara dönüşmüştür.

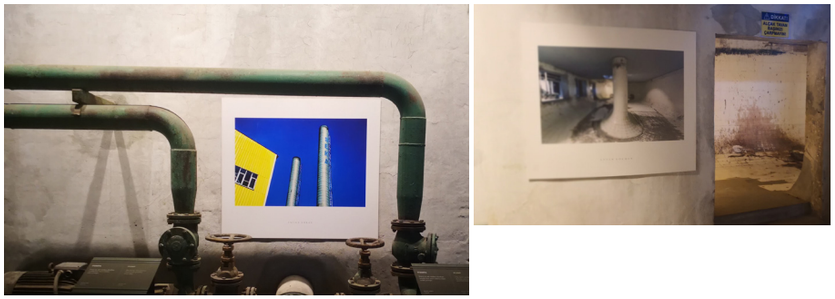

Görsel 4. SEKA Kâğıt Müzesi içi kalıcı sergilenen fotoğraflar

SEKA Fabrikası endüstriyel dönüşüm kapsamında yenileme çalışmaları, sanatsal sempozyumlarda sunulan bildiri üretimleri olarak da yer almıştır. "Endüstriyel Dönüşümün Fotoğrafik Belgesi" isimli bildiride yapılan fotoğraf üretimleri katılımcılara aktarılmış kültürel miras öğesinin sanatsal sunum nesnesine dönüşümüne değinilmiştir (Tunçelli, 2019: 589). SEKA Kâğıt Müzesi oldukça zengin bir dokümantasyon merkezine sahiptir. Geçmişin tarihsel ve kültürel mirasını içinde barındıran müzede, fabrika dönemindeki sosyal ve günlük hayatın akışını ortaya koyan anılardan parçalara yer verilmektedir. Müze içerisinde var olan atölyeler ve sergileme alanları bu müzenin sadece seyirlik bir işlevinin olmadığını aynı zamanda kültür hayatına katkı sağlamaya devam ettiğinin göstergesini oluşturmaktadır.

HERITAGE İSTANBUL Restorasyon, Arkeoloji ve Müzecilik Teknolojileri Fuarı Atölye Çalışması; Kâğıt Üretimi ve Fotoğraf Baskısı

2019 yılında Uluslararası Heritage Restorasyon, Arkeoloji ve Müzecilik Teknolojileri Fuarına "Kâğıt Üretimi ve Fotoğraf Baskısı" atölyesi ile katılan Kocaeli üniversitesi öğretim üyesi Dr. Oylum Tunçelli, SEKA kâğıt fabrikası mirası ile SEKA Kâğıt müzesinde bulunan el yapımı kağıt atölyesinde ürettiği kağıtlara deneysel yöntemler ile fotoğraf baskısı üretimi gerçekleştirmiştir. Atölye kapsamında kâğıt müzesinde üretilen el yapımı kağıtların üretim aşamaları sözlü olarak aktarılmış, önceden hazırlanmış kağıtlar katılımcılar ile paylaşılarak cyanotype (doğrudan güneş ışığı kullanılarak yapılan baskı yöntemlerinden biridir) yöntemi ile fotoğraf üretimi gerçekleştirilmiştir (Görsel 5). Katılımcılar tarafından oldukça ilgi çekici bulunan yöntem geçmiş yılların geleneksel yöntemi ile yapılan kâğıt ve baskı yönteminin bir arada sunulması açısından sanat alanında deneysel bir üretim biçimi yaratmıştır.

Görsel 5. Heritage Fuarı atölye çalışması "Kâğıt üretimi ve Fotoğraf baskısı"

SEKA Kağıt Müzesi ve Bilim Merkezi Bilimsel Uygulamalar ve Projeler

SEKA Kâğıt Müzesi Arttırılmış Gerçeklik Mobil Uygulaması

Günümüz teknolojisi kültürel mirası izleme, algılama ve sergileme modellerinde yeni yöntemler oluşturulmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak SEKA Kâğıt Müzesi'nde yeni medya yöntemleri ile sergileme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Kocaeli Üniversitesi Dr. Öğretim Üyesi Üftade Muşkara ve Öğretim Görevlisi Dr. Oylum Tunçelli tarafından gerçekleştirilen bu uygulamada arttırılmış gerçeklik (AR) teknolojisi kullanılmıştır. Oldukça büyük bir alan üzerine kurulan SEKA Kâğıt Müzesi'nin 16 teşhir salonunda giriş kısmında Kocaeli tarihi, fabrikanın kurucusu Mehmet Ali Kağıtçı için düzenlenmiş bölüm, kâğıdın tarihi ve üretim aşamaları, sosyal yaşamın belgeleri gibi farklı konu başlıklarında sergiler bulunmaktadır. Müzenin restorasyon planlarında, SEKA Kâğıt Fabrikası Kocaeli kültürel mirası katmanlarının yansıtıldığı farklı sergilerin olması ve müzenin büyüklüğü gözetilerek konu ile ilgili bilgiye kolay ulaşabilmesini sağlamak amacı ile örnek AR uygulaması tasarlanmıştır. Bu uygulamada Kâğıt Müzesi'nin kullanımı ve kültürel değerleri ziyaretçilere hızlı bir şekilde aktarabilmek ve kullanıcı kolaylığı gözetilmiştir.

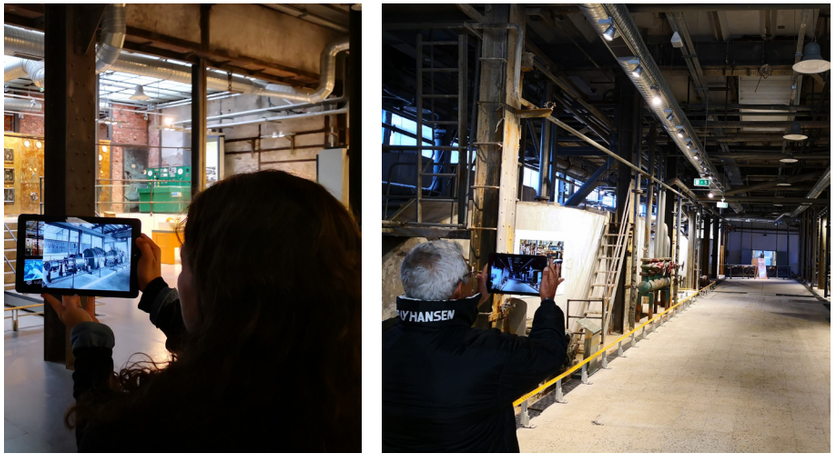

Görsel 6: AR uygulaması örnek görüntüler

AR uygulaması, müze ziyaretçilerinin güncel halini gördükleri müze mekanlarının eski zamanına dair görsel ve işitsel bilgilere kolayca ulaşmalarını sağlamaktadır. Yapılan anketlerde kullanıcılar eş zamanlı olarak deneyimledikleri eski görselleri çok etkileyici bulduklarını anlatmışlardır. Katılımcılar deneyimlerini "zamanda yolculuk yapmak" olarak tarif etmiştir. Fabrika binasının içinde farklı kültürel miras katmanlarının bütüncül bir yaklaşımı ile değerlendirilmesi ve çok yönlü üretim biçimleri ile aktarılması "SEKA Kâğıt Müzesi" kent belleği ve kültürel aidiyet kavramının günümüz koşullarında güncel teknolojiler çerçevesinde yeniden işlevli hale gelmesi açısından önemli bir çalışmadır.

Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Önerisi

Bilim merkezleri bilgiyi bizzat kaynağından öğrenmeyi sağlayarak, bilime ve teknolojiye olan merakı artırmak üzere tasarlanmış uygulamalı deneysel ve deneyimlemeye dayalı, bilim kültürünü artırmaya yönelik kurulmuş bilimsel temalı merkezlerdir. Günümüzde bilim merkezleri sergi ve deney düzeneklerini alırken öncelikli olarak bütçelerini yani maliyetleri göz önüne almaktadırlar. Bu tercihler yapılırken genellikle sergilerin eğiticiliği ve ilgi çekiciliği, maliyeti, temaların hitap edeceği kitleye uygun olması, serginin alanı ve bunun gibi kriterler ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Fakat literatürde bu konulardaki çalışmalar incelendiğinde sayılan kriterlerin bir bütün olarak değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Buradan hareketle, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Müzeler Şube Müdürü Dr. Kemal Taha Hülagü'nün disiplinler arası bir yöntem ile hazırladığı doktora tezi çalışmasında, bilim merkezlerine uygun sergi ve deney düzeneklerinin seçimini portföy oluşturma bakış açısıyla, çok ölçütlü olarak ve bütünsel bir yaklaşımla modelleme sağlayarak faydayı maksimize eden bir matematiksel model önerisi geliştirmiştir (Hülagü, 2018). Hülagü'nün bu model önerisinde, dünya genelinde ve ülkemizdeki bilim merkezleri araştırılarak bilim merkezlerini oluşturan temel birimler belirlenmiş ve elde edilen bilgiler doğrultusunda düzenek ve sergi seçimi için çok ölçütlü bir matematiksel model önerisi hazırlamıştır.

Önerinin içeriğinde her sergi için ayrı ayrı fayda- maliyet analizi yapılmakta ve seçim aşamasında kullanılacak bir oran elde edilmektedir. Sergiler için toplam fayda, sergi bazında uzman görüşü ile elde edilen "Eğiticilik ve Öğreticilik", "Bilim Merkezi Ana Temasına Uygunluk", "İlgi Çekicilik Puanı" ve düzeneğin hangi 97 bilim alanları ile ilgili olduğunu belirten normalize edilmiş alan (Astronomi, Biyoloji, Kimya ve Renk gibi…) puanlarının toplamından oluşmaktadır ve ilgili değerler uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmelerle belirlenmektedir. Serginin hangi alanla ilgili olduğunu belirten alan puanı ise her düzenek için kaç tane bilim alanı ile ilişkili olduğu değerlendirilerek, sergi-bilim alanı ilişkileri belirlenmiş; ilişkili olduğu bilim alanı sayısı ile orantılı bir değer elde edilmiştir. Fayda/Maliyet analizinde toplam maliyet ise her bir düzeneğin "Satın alma Maliyeti", serginin gerektirdiği "Alan" ve "İşletme Maliyeti" nden oluşmaktadır. Önerilen modelde her sergi için ayrı ayrı hesaplanan fayda/maliyet oranları büyükten küçüğe doğru sıralanmaktadır. En büyük değere sahip düzenek doğal olarak maliyeti düşük, yani satın alma maliyeti, gerektirdiği alan ve işletme maliyeti düşük olan ve fayda değeri yüksek olan yani "Eğiticilik ve Öğreticilik", "Bilim Merkezi Ana Temasına Uygunluk", "İlgi Çekicilik Puanı" düzeyi yüksek olup; olabildiğince çok sayıda bilim alanı ile de ilgisi bulunan düzenektir. Seçim sürecinin izleyen adımında satın alma bütçesi, alan veya toplam işletme bütçesi kısıtlarından herhangi birisi dolana kadar oluşan listeden sırayla seçim yapılmaktadır. Problem sırt çantası modeli olarak 0-1 tamsayılı programlama modeli şeklinde MATLAB'da kodlandığında 3-6 saniye aralığında bir çözüm süresi sonunda baskın çözümler kümesi elde edilebilmektedir. Fayda-maliyet analizi ile elde edilen çözüm, matematiksel programlama çözümü ile karşılaştırıldığında benzer sergilerin portföye alındığı görüldüğünden önerilen sezgisel yöntemin de sergi seçimi için güvenilir biçimde ve etkin olarak kullanılabileceği söylenebilir.

Nüfus artış oranı ve göç oranlarının düşük olduğu ülkelerde/bölgelerde kurulu olan bilim merkezlerinde ziyaretçi sayısının zaman içerisinde azaldığı bilinmekte ve bilim merkezine olan ilgiyi aktif tutmak amacıyla farklı bilim merkezlerinin sergi ve düzeneklerinden yararlanmak üzere gezici sergiler tasarlanmaktadır. Önerilen modelin kullanım alanı, yeni bir bilim merkezinin kurulma aşamasındaki sergi seçimi olarak belirtilmekle birlikte; gelecekte yaygın kullanım alanı olacağı tahmin edilen gezici sergi içeriğine karar vermek üzere de kullanılabilecektir. Önerilen modelde katalogda yer alan sergilerin eğiticilik düzeyleri, ilgi çekicilik düzeyleri ve bilim merkezi ana teması ile uyumluluk düzeyleri uzman yargıları ile tanımlanmış ölçekler doğrultusunda belirlenmektedir. Gelecekte yapılabilecek bir çalışma olarak, sözü edilen değerlendirmelerin güvenilirliğini geliştirmek amacıyla dilsel değişkenlerin kullanılması ve modelin bulanık olarak çözülmesi söylenebilir. Önerilen modeller bilim merkezine sergi seçimi işinde kullanılabildiği gibi, müze arşivlerinden geçici veya kalıcı sergiler oluşturmak amacıyla eser seçimi işinde de kullanılabilir (Hülagü, 2018).

Ayrıca Hülagü, müzecilik alanında çalışan bir Endüstri Mühendisi veya matematiksel modellemeden anlayan bir çalışan olmayabileceğini belirterek matematiksel modelleme bilgisine gerek duyulmadan anlaşılabilecek bir bilgisayar yazılımı oluşturmuştur. Yazılımının oluşturulmasında, C# programlama dili, Microsoft Visual Stüdyo 2017 ve veri tabanı için de Microsoft Access Database kullanılmıştır. Programın Ana Menüsü; veri görüntüleme, giriş, düzeltme ve silme ekranı Görsel 7'de görülmektedir.

Görsel 7. Programın Ana Menüsü ve Veri Giriş Ekranı

Görsel 7'de görülen veri giriş ekranında, sergiler veya müzedeki eserlerin özellikleriyle girerek sergi veri tabanı oluşturulur. Bu kısımdan sonra son karar vericiye fayda/maliyet analizine göre seçilecek düzenekler listelenecektir.

Yazılımda kullanıcıya/karar vericiye esneklik ve daha büyük yarar sağlamak amacıyla farklı eğitim düzeylerinden gelebilecek ziyaretçiler için seçilecek düzeneklerin alan veya bütçeleri için sınırların belirlenmesi de mümkün olmaktadır. Görsel 8'deki veri giriş ekranına göre karar verici; hangi eğitim düzeyine ayırmak istediği alanı, bütçeyi belirledikten sonra seçim tuşuna bastığında; veri tabanına daha önce girilmiş olan sergilerin ve düzeneklerin arasından seçim yapıp son kullanıcıya öneriler sunmaktadır.

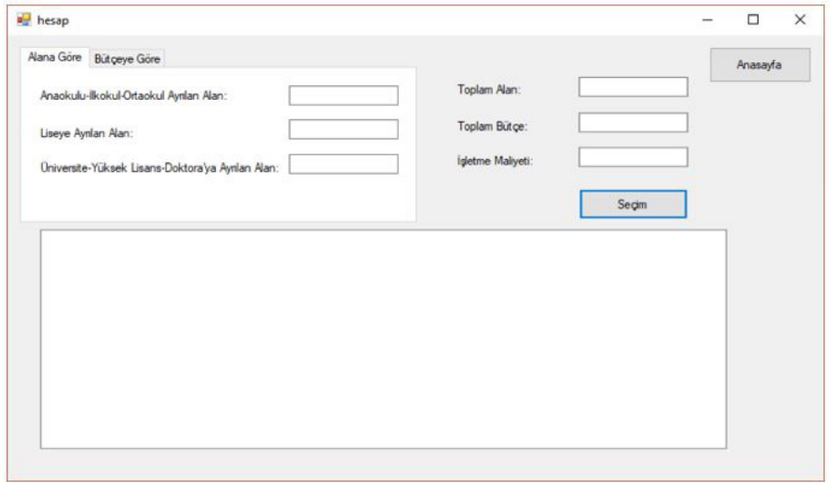

Görsel 8. Karar verici veri giriş ekranı

Hülagü'nün uyguladığı örneğe göz attığımızda; daha önce katalogda yer alan 75 tane düzenek bilgisi veri tabanına girilerek programa;

Anaokul, İlkokul, Ortaokul'a Ayrılan Alan: 450 m2

Lise'ye Ayrılan Alan: 750 m2

Üniversite-Yüksek Lisans-Doktora'ya Ayrılan Alan: 300 m2

Toplam Alan: 1500 m2

Toplam Bütçe: 50000 Euro

Toplam İşletme Maliyeti: 3000 Euro

Bilgileri girilerek, düzenek seçimi yapıldığında; görsel 9'da görülen sonuçlar elde edilmektedir.

Fayda/maliyet analizi kullanılarak basit bir yaklaşımla Bilim Merkezleri için belirli bir temaya yönelik kalıcı veya gezici sergiler oluşturmak mümkün görülmektedir. Önerilen modelde yer alanların dışında maliyet bileşenleri ve fayda bileşenleri eklemek de mümkün olduğundan modelin uygulama kolaylığının yanı sıra esnekliğinin de yüksek olduğu söylenebilir (Hülagü, 2018).

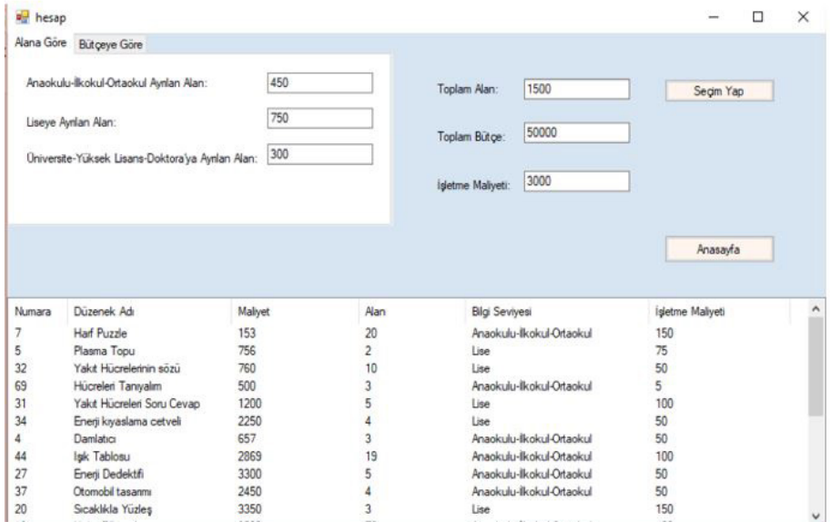

Görsel 9. Yazılım seçim sonucu ekran görüntüsü

Sonuç olarak, bu yazılım sayesinde bir müzede matematiksel modelleme bilgisine ihtiyaç duyulmadan kolay bir şekilde son karar vericiye alanı ve bütçesine uygun seçimler yapılmasına olanak sağlanmaktadır. Ayrıca bu program sadece Bilim Merkezleri için değil ufak bir revizyon yapılarak diğer müzeler için de sergi oluşturulması ve bu sergilerin seçilmesi için çözüm listesi oluşturulmasında faydalı olacaktır.

Kocaeli Bilim Merkezi ve Kağıt Müzesi Teknoloji Temelli Proje Önerileri

Kentlerde kültür ve teknoloji temelli gelişim programlarında önemli bir rolü olan yarışma ve festival organizasyonları hem kurumların ellerindeki imkanları verimli kullanmalarını desteklemek hem de üretim yapan bireyleri teşvik etmek açısından oldukça faydalıdır. Yarışma ve festival organizasyonlar, alanlarında uzman kişiler tarafından organize edilerek hazırlanan temalar ile kent kültürüne önemli katkılar sağlamaktadır. Müzeler, bilim merkezleri ya da bağlı bulundukları üst kurumlar çatısı altında hazırlanacak organizasyonların amacı, şehirde bulunan kültür öğelerinin, kullanılan yeni teknolojiler ile bilinirliğinin geliştirilmesine ilişkin yeni ve yaratıcı tasarımların geliştirmesini teşvik etmek, şehir yaşamına dair dijital kültür belgeleri oluşturmak ve organizasyon sonunda değerlendirme kurulunun seçtiği fikir ve projelerin kullanım haklarının kurum tarafından ödüllendirmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Bu girişimlerin her biri elde olan kaynakları etkin kullanmak açısından önem taşımaktadır.

Özellikle Kocaeli Bilim Merkezi içerisinde yapılacak yeni düzeneklerin ve dijital görüntüleme ve izleme platformlarının eklenmesi ile güncel görüntüleme teknolojileri ile bilim dayanaklı sanat üretimleri müze içerisinde varlığını sürdürebilir hale gelecektir. Dijital teknoloji ile üretilen görüntüleme sanatı örnekleri günümüz görüntüleme teknolojilerinin geldiği yerin deneyimlenmesi açısından izleyenlere değerli bir deneyim sunacaktır. Kültür kavramlarının teknolojik ekipmanlar ile izlenebilir hale gelmesi teknolojinin insanoğluna kattığı en büyük faydalardan biridir. Özellikle bilim merkezleri ve müzelerin ziyaretçilerine sundukları dijital algılama modelleri öncelikli olarak tercih edilmelerini sağlayacaktır.

Sonuç

SEKA Kâğıt Fabrikası sadece yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sanayi kuruluşlarından biri olması açısından değil aynı zamanda ürettiği ham maddenin sonucunda ortaya çıkan kâğıdın bilim ve kültür hayatına olan katkıları gibi, kurulduğu kentin sosyal yaşamını şekillendirmesi açısından da önemlidir. Kocaeli için ekonomik alandaki katkısından kentin sosyal yaşam alanındaki büyük etkisine kadar kentin kimliğini oluşturan unsurları yaratmış, tarihsel bir arşiv oluşturarak mirasını günümüze ulaştırmıştır. SEKA Kâğıt Fabrikası, üretimin başladığı zamandan, kapatılma kararının çıkması ve ardından endüstriyel dönüşüm projesi olarak kültür parka dönüştürülerek kentlilerin kullanılmana yeniden açılmasına kadar geçirdiği süreçte Kocaeli kenti için önemini her daim muhafaza etmiştir.

Endüstriyel dönüşüm projesi kapsamında SEKA Kâğıt Müzesi kendi içinde İzmit Kâğıt Fabrikası'nın mirasını taşıyan pek çok unsuru buluşturmaktadır. Bu yapılar sanayi toplumunun kolektif belleğinde, endüstriyel gelişmelerin kanıtı olarak durmaya devam etmektedirler. Fakat aynı zamanda, günümüzde endüstri miraslarının kültürel miras olarak kabul edilmesinin nedeni, onların "sanat değerinin" farkına varılmasıdır; kişinin çevre algısında/ilişkisinde değişimlere yol açıyor olmalarıdır. Endüstriyel dönüşüm projelerinde gelişen teknolojinin, gerçek / sanal dünya, hibrit program ve formlar, insan ihtiyaçlarının teknolojiyle dengelenmesi gibi farklı araştırma alanları bir arada bulunmaktadır. Günümüz yaşam ölçeğinde, strüktürel ve teknolojik verimlilik arttıkça ortaya çıkan "değer" faktörü oldukça önemli bir hale gelmiştir. Bir endüstri alanının kültürel değerini belirleyen faktörler; gelişme değeri, göreceli sanat değeri ve kullanım değerinin olması şekilde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak endüstriyel dönüşüm projesi olan SEKA Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi kapsamında ilişkili olarak üretilen bağlamlar ve yenilenmiş mekân içerisinde sunduğu olanaklar ile geliştirilen çalışmalar "gelişme değeri", "göreceli sanat değeri" ve "kul-

lanım değeri" içeriğine paralel bir üretim ortaya çıkartarak kültür mirası kavramına katkıda bulunmaktadır.

Çalışma içerisinde Kocaeli SEKA Kâğıt Fabrikası'ndan dönüştürülen SEKA Kâğıt Müzesi ve Kocaeli Bilim Merkezi örneklendirilerek üretilmiş bilimsel tez, proje, sanatsal üretimler derlenmiştir. Son kısımda ise günümüz koşulları dikkate alınarak gelecekte işlevlerini teknoloji unsurlarını etkin kullanarak yapılabilecek proje önerileri belirlenmiştir. Günümüz koşullarında özellikle içinde bulunduğumuz dünya genelinde salgın hastalık sebebi ile her bir yaş grubunun evine kapanmak zorunda kaldığı bu dönemde, insanlık tarihi boyunca geliştirilen üretimler bireylere teknoloji sayesinde evlerinde ulaşabilecekleri şekli ile deneyimlemeleri öncelikli hale gelmiştir. Yaratılan teknoloji içerikli ürünler mekanlara yerleştirilerek oluşturulacak yeni düzeneklerin yanı sıra online olarak dijital ortamda izlenebilecek programlar sayesinde güvenli alanlarda da ulaşılabilir olacaktır.

Kaynakça

Cengizkan, N.M. (2006). "Endüstri Yapılarında Yeniden İşlevlendirme: "İş'i Biten Endüstri Yapıları Ne "İş'e Yarar?" , TMMOM Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya 03. Bülten 9.

Dölen, E. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Yayınevi.

Hülagü, G.Ş. (2019). Atatürk Döneminde Kocaeli'nde Ekonomik Gelişmeler (1923-1938), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli

Hülagü, K.T. (2018). Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Önerisi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.

Muşkara, Ü. ve Tunçelli, O. (2019) "SEKA Kağıt Fabrikası Endüstriyel Mirasın Dijital Yöntemlerle Aktarılması", Planlama 2019;29(3)| doi: 10.14744/planlama.2019.36002

Oğuz, D, Saygı, H. ve Akpınar, N. (2010) "Kent İçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/SEKA park". Coğrafi Bilimler Dergisi

Tunçelli, O. (Nisan 2019). "Endüstriyel Dönüşüm Projesinin Fotoğrafik Belgesi", Gaziantep Üniversitesi Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu

İnternet Kaynakları

Arkiv, http://www.arkiv.com.tr/proje/seka-kagit-muzesi-ve-kocaeli-bilimmerkezi/

Görsel Kaynaklar

Görsel 1: Kocaeli Bilim Merkezi. http://www.kocaelibilimmerkezi.com/, 1Haziran 2020 tarihinde alınmıştır

Görsel 2: Kocaeli Bilim Merkezi. http://www.kocaelibilimmerkezi.com/, 1Haziran 2020 tarihinde alınmıştır

Görsel 3: Bir Kent Bir Mekân fotoğraf sergisi afiş görseli

Görsel 4: Oylum Tunçelli, SEKA Kâğıt Müzesi içi kalıcı sergileme örnek görselleri

Görsel 5: Oylum Tunçelli, Heritage Fuarı "Kâğıt üretimi ve fotoğraf baskısı" atölye çalışması

Görsel 6: Oylum Tunçelli, SEKA Kâğıt Müzesi AG uygulaması örnek görüntüler

Görsel 7: K.Taha Hülagü, Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Yazılımı, Programın ana menüsü ve veri giriş ekranı görüntüsü

Görsel 8: K.Taha Hülagü, Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Yazılımı, Karar verici veri giriş ekranı görüntüsü

Görsel 9: K.Taha Hülagü, Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Yazılımı, Yazılım seçim sonucu ekran görüntüsü